

Шкільна бібліотека

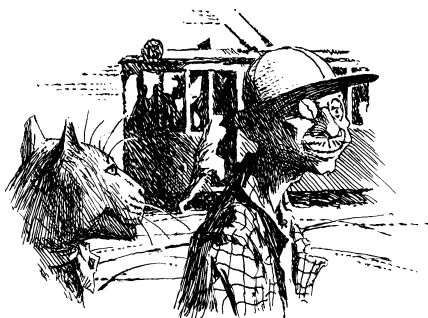
Михайло Булгаков

Майстер
і
Маргарита

Харків
«Фоліо»
2017

ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ 1

НІКОЛИ НЕ РОЗМОВЛЯЙТЕ З НЕВІДОМИМИ

У пору спекотливого весняного заходу сонця на Патріарших ставках з'явилося двоє громадян. Перший з них — приблизно сорокарічний, зодягнутий у сіреньку літню пару, — був малого зросту, темноволосий, вгодований, з лисиною, свого респектабельного капелюха піріжком ніс у руці, а ретельно поголене обличчя його прикрашали надприродні за розмірами окуляри в чорній роговій оправі. Другий — плечистий, рудий, чубастий молодик у збитій на потилицю картатій кепці — був у ковбойці, жмаканих білих штанях і чорних тапочках.

Перший був не хто інший, як Михайло Олександрович Берліоз, редактор товстого художнього журналу і голова правління однієї з найбільших московських літературних асоціацій, скорочено званої МАСОЛІТ, а молодий супутник його — поет Іван Миколайович Понир'єв, що писав під псевдонімом Бездомний.

Втрапивши в тінь ледь зазеленілих лип, письменники найперше кинулися до строкато розмальованої ятки з написом «Пиво і води».

Ба, слід відзначити першу дивовижу цього страшного травневого вечора. Не тільки біля ятки, а й по всій алеї, рівнобіжній до Малої Бронної вулиці, не було ані душі. В ту пору, коли вже, здається, і сили бракло дихати, коли

сонце, розпiкши Москву, в сухiй iмлi валилося кудись за Садове кiльце, — нiхто не прийшов пiд липи, нiхто не сiв на лаву, безлюдна була алея.

— Дайте нарзану, — попросив Берлiоз.

— Нарзану нема, — вiдповiла жiнка в ятцi й чомусь образилася.

— Пиво є? — хрипко звiдався Бездомний.

— Пиво привезуть увечерi, — вiдповiла жiнка.

— А що є? — запитав Берлiоз.

— Абрикосова, тiльки тепла, — сказала жiнка.

— Ну, давайте, давайте, давайте!..

Абрикосова утворила пишну жовту пiну, i в повітрі запахло перукарнею. Напившись, лiтератори вiдразу ж загикали, розплатилися й посiдали на лавi обличчям до ставка i спиною до Бронної.

Цiєї хвилини скоїлася друга дивовижа, що стосувалася самого Берлiоза. Він раптом перестав гикати, серце його трiпнулось i на мить кудись провалилося, потiм стало на мiсце, але з тупою голкою, що застрягла в ньому. До того ж Берлiоза охопив безпричинний, проте такий великий страх, що йому притьмом захотiлося незирки тiкати з Патрiарших.

Берлiоз тоскно розглянувся, не розумiючи, що його так налякало. Він зблiд, витер хусточкою лоба, подумав: «Що це зi мною? Такого нiколи не бувало... серце каверзує... я перевтомився... Мабуть, пора кинути все до бiса i в Кисловодськ...»

Тiєї митi гаряче повітря згусло перед ним, i зiткнувся iз цього повітря прозорий громадянин предивного вигляду. На маленькiй голiвцi жокейський картузик, картатий कुценький теж таки з повітря пiджачок... Громадянин на зрiст у сажень, але в плечах вузький, худий неймовiрно, i фiзiономiя, прошу зважити, глумлива.

Життя Берлiозове складалося так, що дивовижнi явища не були для нього у звичай. Ще дужче зблiднувши, він витрiщив очi й у замiшаннi подумав: «Цього не може бути!..»

Але воно таки було, i цибатий, проглядний наскрiзь громадянин, не торкаючись землi, хилитався перед ним то влiво, то вправо.

Тепер жах такою мiрою опосiв Берлiоза, що він заплющив очi. А коли голова МАСОЛІТу розплющив їх, — по-

бачив, що все скінчилося, марево розвіялося, картатий щез, а водночас і тупа голка вискочила з серця.

— Тьху ти, чортяка! — вигукнув редактор. — Ти знаєш, Іване, зі мною оце мало удар від спеки не стався! Навіть щось як галюцинація було, — він спробував посміхнутись, але в очах йому ще билася тривога, і руки тремтіли. Проте поволі він заспокоївся, обмахнувся хусточкою і, проказавши досить бадьоро: «Отож виходить...» — повів далі мову, перервану питтям абрикосової.

Мова та, як згодом дізналися, йшла про Ісуса Христа. Річ у тім, що редактор замовив поетові для чергового числа журналу велику антирелігійну поему. Цю поему Іван Миколайович скомпонував, і за дуже стислий термін, але, на жаль, редактора нею анітрохи не вдовольнив. Окреслив Бездомний головну дієву особу своєї поеми, тобто Ісуса, дуже чорними барвами, а проте всю поему треба було, на думку редактора, писати наново. І ось зараз редактор читав поетові щось неначе лекцію про Ісуса, з метою вияснити основну помилку поета. Важко сказати, що саме підвело Івана Миколайовича — чи зображувальна сила його хисту, а чи цілковита необізнаність з питанням, яке він брався викласти, — але Ісус у нього вийшов ну зовсім живісіньким Ісусом, таким, як він колись існував, хоча, правда, наділений усіма негативними рисами.

Берліоз же хотів довести поетові, що сенс не в тому, яким був Ісус, лихим чи добрим, а в тому, що Ісуса цього, як особи, зовсім ніколи не існувало на світі, і всі розповіді про нього — прості вигадки, звичайнісінький міф.

Слід сказати, що редактор був людиною прочитаною і дуже вміло посилавсь у своєму викладі на істориків давнини, наприклад, на славетного Філона Александрійського, на блискуче освіченого Йосифа Флавія, котрі ніколи й словом не прохопилися про існування Ісуса. Виказуючи поважну ерудицію, Михайло Олександрович повідомив поета, між іншим, і про те, що відповідне місце в п'ятнадцятій книзі, в розділі 44-му славетних Тацитових «Анналів», де йдеться про страту Ісуса, — не що інше, як пізніший фальсифікаторський додаток.

Поет, для якого все, що розповідав редактор, було новою, уважно слухав Михайла Олександровича, прики-

півши до нього своїми жвавими зеленими очима, і лише зрідка гикав, нишком кленучи абрикосову воду.

— Нема жодної східної релігії, — говорив Берліоз, — що в ній, як правило, непорочна діва не приводила б на світ бога. І християни, не вигадавши нічого нового, точнісінько так само створили свого Ісуса, якого насправді ніколи не було серед живих. Ось саме на це треба передусім напірати...

Високий тенор Берліоза лунав у безлюдній алеї, і в міру того, як Михайло Олександрович забивався в нетрі, куди може забиватись, не ризикуючи скрутити собі в'язи, лише дуже освічена людина, — поет дізнавався дедалі більше цікавого та корисного і про єгипетського Озіріса, милостивого бога й сина Неба та Землі, і про фінікійського бога Фаммуза, і про Мардука, і навіть про менш відомого грізного бога Віцліпуцлі, що його вельми шанували колись ацтеки в Мексиці.

І ось саме в той час, коли Михайло Олександрович розповідав поетові про те, як ацтеки ліпили з тіста фігурку Віцліпуцлі, — в алеї з'явився перший перехожий.

Згодом, коли, чесно кажучи, було вже запізно, різні установи подали свої звідомлення з описом цього чоловіка. Порівняння їх не може не викликати подиву. Так, у першому з них сказано, що чоловік цей був низький на зріст, зуби мав золоті й накульгував на праву ногу. В другому — що він був на зріст височезний, коронки мав платинові, накульгував на ліву ногу. Третє стисло повідомляє, що особливих прикмет у незнайомого не було.

Доводиться визнати, що жодне з цих звідомлень нічого не варте.

Передовсім: ні на яку ногу описуваний невідомець не кульгав і на зріст був ані низький ані височезний, а просто високий. Щодо зубів, то з лівого боку в нього були платинові коронки, з правого — золоті. Він був у дорогому сірому костюмі, в закордонних, під колір костюма, черевиках. Сірий берет він хвацько заломив на вухо, під пахвою ніс тростину з чорним руків'ям у формі голови пуделя. З вигляду — мав років сорок з гаком. Рот якийсь кривий. Чисто виголений. Брюнет. Праве око чорне, ліве — чомусь зелене. Брови чорні, але одна вища за другу. Словом — чужоземець.